

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

La presa de Barcelona per Almansor:
història i mitificació

Discurs de recepció de
Gaspar Feliu i Montfort
com a membre numerari de la
Secció Històrico-Arqueològica,
llegit el dia 12 de desembre de 2007

BARCELONA
2007

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

© Gaspar Feliu i Montfort
© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2007
Tiratge: 200 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL
Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a gama, s. l.
Carrer d'Arístides Maillol, 9-11. 08028 Barcelona

ISBN: 978-84-7283-954-0
Dipòsit Legal: B. 51876-2007

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

L'atac i la presa de la ciutat de Barcelona per Almansor el 985 és un fet prou conegut, punt obligat de referència per a tots els historiadors altmedievalistes. Per regla general s'estudia des de dos punts de vista: el fet per si mateix, l'assalt, els seus precedents i les seves conseqüències immediates, i, en segon lloc, la incidència d'aquest fet sobre l'allunyament dels comtats respecte a l'Imperi carolingi i, per tant, el procés d'independència de Catalunya. Avui tractarem només el primer aspecte, per dues raons, per no allargar-nos massa i perquè sobre el segon punt no podria afegir res al que han dit altres historiadors, sobretot Michel Zimmermann (1980, 1989, 1991, 2003). També deixarem de banda la qüestió de la data de l'assalt, que va ser molt debatuda, però que és d'importància secundària i en canvi exigeix seguir una argumentació llarga i pesada.

El que pretenc avui és intentar desconstruir la transmissió d'un fet històric, veure com s'ha anat creant i mitificant a mans dels historiadors de diferents èpoques, fins a la versió actual. Un repàs cronístic i historiogràfic més o menys complet, ja no cal parlar d'exhaustiu, resultaria excessivament llarg i sovint repetitiu. Per tant, em limitaré a citar els cronistes i historiadors que han aportat novetats importants (documentades o inventades) a la narració, tant afegint-hi detalls com refusant-ne d'altres per falsos, i a fer finalment una presentació de l'estat actual de la qüestió, distingint entre els fets certs, les suposicions explicatives i les llegendes i els invents afegits per diversos historiadors fins a moments ben recents.

Cal tenir present que només disposem d'unes poques fonts i narracions antigues i que no totes són prou fiables, de manera que cal suposar gran part de la narració: per exemple, no sabem res del camí emprès per l'exèrcit sarraí a partir de Múrcia, ni de com es va produir l'assalt a la ciutat, ni de si el comte Borrell II es trobava o no a Barcelona, ni de l'amplitud de les destruccions. Per tant, sobre tots aquests punts és legítim avançar hipòtesis explicatives, mentre quedi ben clar que només es tracta de suposicions, no de fets demostrats.

LES FONTS

En sentit estricte, només hauríem de considerar fonts la documentació o les restes arqueològiques de l'època. Però s'acostumen a considerar també com a tals les narracions antigues, relativament pròximes als fets. Per això podem dir que la presa de Barcelona per Almansor ens és coneguda per tres tipus de fonts:

1. Documents cristians de tipus notarial o judicial, que esmenten algun aspecte dels esdeveniments. La finalitat d'aquests documents no és explicar els fets: en parlen només com a referència temporal o per explicar els precedents o la raó per la qual es redacta el document; per tant, en principi són fonts plenament fiables, però de valor explicatiu escàs.

2. Narracions dels esdeveniments per part de cronistes posteriors, musulmans o cristians, que sí que pretenen fer història, donar una explicació dels fets. Per tant, el seu discurs resulta més complet i coherent, però a la vegada menys fiable.

3. Restes arqueològiques. En aquest cas no en coneixem, però l'absència també és indicadora: el fet que no s'hagi trobat cap estrat de destrucció o d'incendi que pugui correspondre a aquesta època indica prou clarament que la destrucció no va poder ser generalitzada. I amb això queda dit tot el que es pot afirmar de moment a partir del registre arqueològic.

1. Els documents cristians

Com ja he dit, hi ha un nombre relativament elevat de documents redactats als comtats catalans que es refereixen a diversos aspectes de l'assalt d'Almansor a Barcelona. Alguns són coneguts des d'antic i han estat utilitzats per gairebé tots els historiadors; d'altres han estat recollits en temps relativament propers a nosaltres, primer per Carreras y Candi (1901-1905) i més recentment per Michel Zimmermann (1980) i Manuel Rovira (1980).

Sense que pugui afirmar que la llista sigui exhaustiva, sí que em sembla que és bastant completa, sobretot pels primers anys; el total considerat són quaranta-sis documents. La major part d'aquests documents (trenta-quatre) són anteriors a l'any 1000 i n'hi ha un de no datat, que lògicament també ho ha de ser.

He extractat dels documents els textos referents a l'assalt de Barcelona i les seves conseqüències. Esmento en primer lloc la data del document, després el paràgraf escaient i per acabar la citació arxivística o bibliogràfica.

—985, setembre, 7. «[...] genitori nostro quando perrexit ad Barchinona civitate, et periit ibi quando ipsa civitas devastata fuit ab ispsis sarracenis» (Rius, 1945-1947, núm. 170).

—985, setembre, 9. «[...] ut si uxorem meam nomine Ema venerit de ista captivitate» (Junyent, 1980, núm. 517).

—985, desembre, 4. «[...] intravit ad custodiendum Barchinona civitate cum aliis ceteris comorantibus eodem comitatu, eodem tempore obsesa est a sarrecenis et apprehensa est VIII idus iulii; si ibidem interfectus fuit, ita maneat sicut ille iniunxit vel lex precepit et si vivus exinde ductus fuit in captivitate» (Rius, 1945-1947, núm. 171).

—986, gener o febrer. «Lotharius [...] francorum rex [...] adiens [...] abbas cenobii sancti Cucuphatis, Odo nomine [...] scripturas [...] combustas esse novimus per infestationem paganorum» (Rius, 1945-1947, núm. 173; Abadal, 1926-1952, p. 198).

—986, febrer, 24. «Otho videlicet et Wandalgadude, Barchinona ingressi et a paganis comprehensi, nusquam comparuerunt deinceps.» (Abadal, 2003, núm. 501).

—986, octubre, 12. «[...] perrexit in espidicione publica pro defensione Barkinona civitate, ubi pro infestatione paganorum captus est vel captivitate ductus et gladio interfectus» (Abadal, 2003, núm. 506).

—986, novembre, 5. «[...] et ipsum meum cavallum vindere eum faciatis cum freno et sella et dare pro uno captivo; et ipso meo argento spanescho dare faciatis in captivo, et inter oves et capras donare faciatis centum pro uno captivo» (Rius, 1945-1947, núm. 188).

—986, desembre, 1. «Aurucius iudice» (consta que havia estat captiu i signa un document en aquesta data) (Fàbrega, 1995, núm. 166).

—987, juny, 26. «Annus domini DCCCC^o octuagesimus VI°, anno XXXI° regnante Leutario rege, die kalendas iulii, IIII feria, obcessa est Barchinona a sarracenis [...] in eadem mense II nonas capta est ab eis et hibidem deperiit omnem substantiam quam hibidem congregaverant homines terrae illius. Ibidemque capti vel mortui [...] sunt omnes habitantes eadem civitatem vel eiusdem comitatu qui hibidem intraverant ad custodiendum vel defendendum eam. Et qui residuus extiit mortuis vel captivus ductus est usque in Cordoba. Inter quos ethiam ductus est et hunc Motionem, filium Fruiani, condam [...]. Motion auxiliante Deo regressus est a Cordoba usque in Caragotia et hibidem infirmatus est infirmitate unde obiit [...]. Et ipso suo alaude qui est ad ipsa Perella et ipso molino qui est ad Bisautio carta inde fecisset [...] ad filio suo Wisado si remeasset [...]. Et ipsa sua terra quod habebat in Siriano, iuxta Sancti Vicentii, vindere fecissent et ipso pretio dare ad Ermisinda captiva. Et ego Aurutio et Ega femina reversi summus de captivitate [...].» (Pardo, 1994, núm. 3).

—987, octubre, 15. «Annus Domini D CCCC LXXX VI, imperante Leuthario XXX I anno, die kalendas iulii, IIII feria, a sarracenis obsessa est Barchinona [...] et capta est ab eis in eadem mense, II nonas, et ibi mortui vel capti sunt omnes habitantibus de eadem civitate vel de eiusdem comitatu que ibidem introierant per iussionem de dompno Borrello comite ad custodiendum vel ad defendendum eam, et ibi periit omnem substancias eorum quicquid ibidem congragaverunt [...] et in die submersionis Barchinona predictae scripture ibi perditae fuerunt» (Fàbrega, 1995, núm. 172).

—988, agost, 9. «[...] fratrem meorum atque sororum qui in Barchinona perierunt» (Rius, 1945-1947, núm. 225).

—988, novembre, 8. «[...] per voce fratri meo qui interiit in civitate Barchinona, quando fuit deprehensa a sarracenis, II kalendas iulii in anno XXXII que regnabat Leotharii regii» (Fàbrega, 1995, núm. 178).

—988, novembre, 17. «[...] reversus fui de captivitate» (Puig i Ustrell, 1995, núm. 138).

—989, gener, 23. «[...] fratri meo nomine Mocione, qui interiit in Barchinona civitate quando fuit depopulata a sarracenis in mense iulii, anno XXXII regnante Leotharii regi» (Fàbrega, 1995, núm. 182).

—989, març, 13. «[...] propter necessitatem de restauracione ecclesie, dissipata a sarracenis in anno quod fuit Barchinona destructa.» (Udina, 1951, núm. 212).

—989, agost, 1. «[...] carta donacionis quod mihi fecit consanguineo meo Llovet dum eram in captivitatem [...] postquam ego revere de captivitate» (Udina, 1951, núm. 218).

—989, octubre, 6. «Advenit ad me Susanna per carta impignoracionis [...] quod nobis debuerat rendere ad placitum constitutum et non potuit propter intericionem Barchinona civitatem, quia ibi interiit ipse et omnibus consanguineis suis [...]. Set postquam evasit per nobis Dominus de manibus ismahelitarum et veni in civitate Barchinona et non inveni nullum hominem qui predictum debitum mihi persolvisset.» (Fàbrega, 1995, núm. 194).

—989, novembre, 1. «[...] fratri meo qui interiit in civitate Barchinona quando fuit destructa a sarrecenis, II kalendas iulii anno XXXII quod Leutarius rex regnabat» (Udina, 1951, núm. 219).

—989, desembre, 5. «[...] qui in civitate Barchinona interierunt» (Fàbrega, 1995, núm. 198).

—989, desembre, 15. «[...] propter intericionem Barchinona civitate, quia ibi fuit captivus ego et ille et fuimus ductus in captivitate usque Corduba, sed adnuente Deo evasit nos Dominus de manibus ismaelitarum, venimus in Barchinona civitate, postea dixi ego Susanna ad predicto Gomarello ut redimiset predicto casal et curte et non voluit.» (Fàbrega, 1995, núm. 181).

—990, juny, 1. «Guiguilani quondam, die quando in Barchinona ad custodiendum introivit, ubi illi periclitavit cum multis aliis in manus sarracenorum» (Rius, 1945-1947, núm. 249).

—990, agost, 11. «Ego Udalardo, vicecomiti, et Arnulfo, archidiaconi, [...] fuimus capti in Barchinona civitate et nobiscum fuerunt captivati Atoni et fratri eius Cherucio et dum eramus in ista dampnacione in Corduba, retrusi in carcere, testavimus non in invicem nostris facultatibus qui in ista regione relinqueramus. [...] Et nos predicti Udalardo et Arnulfo eduxit nos Dominus et liberavit de iamdicta captivitate in magna misericordia sua.» (Rius, 1945-1947, núm. 254; Puig, 1929, ap. xxv).

—989, febrer / 990 agost. «[...] si fiili sui qui fuerunt de Iohanne reversi fuerint de captivitate [...] dare pensas X ad Aurutio pro suos captivos in propter, ut de omnem suum alaudem faciat cartam ad Sancta Cruce et Sancta Eulalia» (Fàbrega, 1995, núm. 199; Puig, 1929, ap. xxvi).

—990, novembre, 19. «[...] ipsas meas armas et sella et freno et ipso meo chavallo donare faciatis per chaptivo» (Rius, 1945-1947, núm. 258).

—991, gener, 1. «Anno Domini DCCCCLXXXVI progressi sarraceni in exercitu, anno XXXI Leuthario rege francorum regnante, venerunt Barchinone tenus. Qui omnem terram devastantes, capuerunt praelibatam Barcionam ac depopulaverunt praevalueruntque in ea magno incendio, ita ut congregata integerrime consumerent. Et quod inde evasit asportarunt: manubias praediorum, instrumenta quoque cartarum ac diversa volumina librorum, partem compumsere igni, partim deportavere suam ad terram. Inter quos etiam deperierunt cartule [...] ex Puellarum monasterio [...] simul cum ipsa abbatissa ac universis Dei ancillis [...] in suprataxata periclitacione deperierunt [...]» (Abadal, 1926-1952, p. 72-73).

—992, febrer, 5. «[...] media pensada inter pane et vino a coopertura sancti Saturnini [...] redimere faciant captivos V pro anima mea [...] iubeo dare pro filio Recesindo, qui est in captivo, pensas II [...] de ipsa redempcione quod ego dedi per Ihoanne, dimitto eam illi» (Fàbrega, 1995, núm. 220).

—992, febrer, 12. «[...] in ipso anno quando Barchinona interiit» (Udina, 1951, núm. 232).

—993, juny, 12. «[...] si fratres tui iamdicti reversi fuerint de captivitate» (Udina, 1951, núm. 242).

—993. «[...] ad aidutorium propter redemptionem de ipsa captivitate» (Arxiu de la Catedral de Vic, sèrie «Varis del canonge Ripoll», doc. 5-3-993).

- 994, novembre, 17. «Annus Domini DCCCC^{mo} LXXX^{mo} VI^{mo}, die kalendarum iulii processi hismaeliti in prelio contra gentes anno XXX° I regnante Francorum rege Lautario [...] venerunt usque ad Barchinona: qui omnem terram devastantes prendiderunt ac depopulaverunt totam Barchinonam succederuntque in ea magno incendio ita ut congregata integerrime consumeret et quod evasit de manu predonum manibus asportarunt, instrumenta quoque cartarum ac volumina librorum partem comspumpserunt igni, partem ad suam terram deportaverunt.» (Fàbrega, 1995, núm. 261).
- 995, febrer, 1. «[...] si venerint filios Ihoanni de ipsa captivitate [...] et si reddiderint filios Ceciliii de ipsa captivitate» (Fàbrega, 1995, núm. 265).
- 997, febrer, 9. «[...] fratri meo Recesindo qui interiit in Barchinona ille et uxori sue cum filiis suis» (Fàbrega, 1995, núm. 299).
- 998, juliol, 27. «[...] homo nomine Fruila [...] debebat rendere [...] et non potuit propter interitionem Barchinona quia ibi interiit ille et omnibus consanguineis suis. Sed postquam ego supradictus Remesarius vinditor reversus fui de captivitate» (Fàbrega, 1995, núm. 327).
- 998, octubre, 22. «[...] si venturi fuerint unus de filiis Undiscli» (Fàbrega, 1995, núm. 328).
- 1000, març, 3. «Raimundus [...] comes et marchio, vinditor sum [...] terras et vineas qui mihi advenerunt per successionem mortuorum hebreorum qui in interitu Barchinone civitatis perierunt.» (Feliu i Salrach, 1999, núm. 46).
- 1000, abril, 25. «[...] propter suum meritum et pretium redemptionis qui in eum dederat» (Abadal, 1999, núm. 1849).
- 1000, maig, 8. «[...] adstitit quadam mulierucula captiva nomine Matriona, lacrimosa proferens querela de suas hereditates [...] quas ei dissipaverat frater suus Bonushomo et subverterat, tempore quamdiu prenotata Matriona detempta fuerat in vincula captivitatis in civitate Corduba [...] quando Barchinona fuit capta a gente sarracena [...] filius superstem remanserat cum ea in predicta captivitate» (Fàbrega, 1995, núm. 345).
- 1001, maig, 20. «[...] fratri suo condam Eldemari qui fuit captus in Barchinona [...]» (Baucells *et al.*, 2006, núm. 9).
- 1001, setembre, 2. «[...] si Deus revertere filio meo nomine Guimara ēt filia mea nomine Ermerille, de ipsa captivitate [...]» (Rius, 1945-1947, n.º 377).
- 1002, juny, 13. «Tu iamdicto filio meo prolixiora annorum curricula fuisti detentus et nemo unquam te putavimus cernere» (Baucells *et al.*, 2006, núm. 22).
- 1003, febrer, 5. «[...] si reversus fuissent filio suo nomine Guimara vel filia sua nomine Ermemelle» (Rius, 1945-1947, núm. 384).
- 1008, agost, 12. «[...] fuerunt perdutas scripturas in Barchinona civitate quando fuit capta a sarracenis [...] cum is qui ibi ingrediuntur ad custodiendum vel a defendendum ea [...] et predictas scripturas fuerunt perdutas in Barchinona quando fuit capta a sarracenis» (Baucells *et al.*, 2006, núm. 108).
- 1013, març, 31. «[...] prefatum preceptum in exterminacionem prefate urbis fuit perditum» (Rius, 1945-1947, núm. 452).
- 1025, juny, 21. «[...] auctoritates autem priscas s. Cucufatis archisterii nostri omnes igne consumpte fuerunt in captione civitatis Barchinone» (Rius, 1945-1947, núm. 497).
- 1058, novembre, 19. «Gens invaluit pagana et capta est Barchinona et interfecti sunt habitatores eius et destructa sanctuaria.» (Puig, 1929, ap. XLVII).
- S/d. «Dalil femina [...] Ego misera captiva quando fui in captivitate [...] non fuit unquam homo nec femina qui me redemiserit. Ego habeo in Vercio ad ipsa turre de Foreto casas et curtes et terras et vineas et incultum et eremum. Propter Deum et remedium anime mee, sic dono domino Deo Sante Crucis Sancteque Eulalie ipsa medietate, halia medietas Bonefilius Gelitensis abeat totam ab integre [...]» (Fàbrega, 1995, núm. 349).

2. Fonts narratives

A més de les fonts documentals, disposem d'algunes fonts narratives. D'aquestes, les musulmanes són més nombroses i expressives que les cristianes i, en gran part, també més antigues. Per no trencar la seqüència amb les fonts documentals, però, començarem per les cristianes.

2.1. Fonts cristianes

Es tracta d'unes quantes i succintes mencions procedents de crònics antics. Aquests crònics són en realitat poca cosa més que llistes dels reis francs i els seus anys de regnat i en cap cas no són anteriors a mitjan segle XII, si bé poden continuar textos més antics; per la seva importància, significat i filiació són de gran interès els estudis recents de Cingolani (2005-2006, 2006a, 2006b).

Els més coneguts són: el «Cronicó de Sant Cugat I», de mitjans del segle XII, estudiat i publicat per Coll i Alentorn (1991); en referència a la presa de Barcelona, diu: «Leotarius filius eius XXXIII. Anno autem XXXI regni eius capta est et destructa a Sarracenis Barchinonas, in era MXXIII, II nonas iulii, feria II, luna XIII.»

El «Chronicon alterum rivipullense» (Villanueva, 1806), de final del segle XII, si bé potser copia en part un cronicó anterior, diu que el 985 «capta fuit Barchinona a sarracenis», paraules que repeteix l'«Alterum chronicon rotense» (Villanueva, 1851).

La més coneguda i utilitzada de les cròniques és la *Gesta comitum barchinonensium*, de la qual en coneixem tres versions i segurament n'hi hagué més. La versió antiga, de la segona meitat del segle XII, si bé podia copiar en part textos més antics, diu: «Borrelli comitis temporibus civitas Barchinona a Sarracenis capta et devastata est anno dominice incarnationis DCCCCLXXXV.» (Barrau i Massó, 1925, p. 6).

La *Gesta* té dues versions més, la catalana i la llatina definitiva. La versió catalana, del segle XIII, diu: «En Borrell tenet los davant dits comtats de Barcelona e d'Urgell poderosament e en pau, sarrayns vengren a Barcelona e destruhiren tota la terra e preseren la ciutat e fo molt dura pestilencia. E açó fou anno Domini DCCCCLXV, per gràcia e voler de Déu. En Borrell comte de Barcelona e d'Urgell, anà a Tortosa, e aut secors e ajuda de sos amichs, ahontadament gità los sarrahins de la ciutat e de tota la sua terra e de sos vehins, e cobrà poderosament la ciutat e tota sa terra» (Barrau i Massó, 1925, p. 124). Ja es pot veure com o l'escriba es va adormir o, per pal·liar el desastre, avançà l'atac per convertir-lo en represàlia de l'expedició comtal a Tortosa del 964.

La versió llatina definitiva introdueix una mica d'estil literari i dissimula l'afirmació insostenible de l'atac a Tortosa: «Borrellus igitur Comes Barchinonesis ac Urgellensis rexit per aliquod tempus comitatus supradictos pacifice et quiete. Hujus vero temporibus, peccatis exigentibus, Barchinona, nobilissima civitas, heu prodolor, a Sarracenis devastata atque capta. Facta fuit haec pestilentia anno incarnationis dominicae DCCCCLXXXV. Sub quo Borrello dedicatum fuit tertio monasterio Rivipolli anno Christi DCCCCLXXXVII. Borrellus itaque comes, collecta nobilium militum maxima multitudine, Agarenos a Barchinona ac ab aliis suis finibus potentissime penitus devastavit. Barchinona itaque recuperata, Borrellus comes rexit comitatus antedictos a sui principio XXVII annis.»

La frase «ab aliis suis finibus potentissime penitus devastavit» ha estat sovint mal interpretada, com si el comte hagués devastat els seus territoris; en realitat vol dir que el comte va devastar els sarraïns, els va derrotar i expulsar dels seus territoris.

2.2. Fonts musulmanes

Les fonts musulmanes són narratives i, per tant, més interessants pels detalls que aporten, però també de veracitat més suspecta en alguns casos. Algunes són conegudes des d'antic, però d'altres no han estat divulgades fins fa ben poc, donades a conèixer entre nosaltres per Manuel Sánchez (1985, 1991), seguint l'ordre d'antiguitat dels historiadors, i per Dolors Bramon (2000), per ordre cronològic dels fets. En conjunt, podríem dir que les fonts que es refereixen a la presa de Barcelona el 985 són conegudes de temps i que les afegides darrerament permeten

conèixer millor els antecedents i seguir els detalls de l'atac. Val a dir també que la major part dels fragments relatius a la presa de Barcelona procedeixen (a través de diversos autors) d'Ibn Hayyan, el qual morí el 1076, i d'al-Udrí, que morí el 1085 (Sánchez, 1985, p. 44). Foren escrits, per tant, quan la memòria dels fets era encara relativament recent. Ibn Hayyan té a més l'avantatge que era fill d'un alt càrrec de la cort d'Almanson i, per tant, podia estar ben informat. Però els historiadors que els utilitzen com a font sovint hi poden haver afegit detalls de collita pròpia.

De fet, les fonts musulmanes són molt disperses; vora notícies concretes hi trobem visions hiperbòliques i fins i tot pures llegendes. Vegem només la narració d'un mateix tema, l'assalt a Barcelona, per tres autors:

Al-Udrí (abans de 1085): «Muhammad b. Abi Amir sortí en campanya contra Barcelona. Fou una asseifa d'una sola penetració [que partí] el dimarts a 12 nits passades de du l-higga de l'any 374, que correspon al dia 5 de maig [del 985]. Tornà al cap de 80 dies [23 de juliol de 985].» (Bramon, 2000, p. 334).

Ibn al-Hatib (1313-1375): «Diu l'autor del *Diwan fi l-Dawla al-Amiriyya* en mencionar Almanson i el comte català de la ciutat de Barcelona (*qumis al-Firanga bi-madinat Barsaluna*). Aquesta nació és la més poblada de la cristiandat [...] i [Almanson] els dedicà exclusivament l'asseifa de l'any [3]75 [24 de maig de 985 - 12 de maig de 986], que era la tretzena de les seves algarades. Ja s'havia preparat per fer-ho, bo i reunint les tropes [...]. Emprengué la marxa per l'orient d'al-Andalus, per tal d'aplegar-hi provisionaments i seguí la ruta d'Elvira, cap a Baza i Tudmir. En aquesta algarada derrotà Borrell, rei de Catalunya (*Firanga*) i assetjà la ciutat de Barcelona. Hi penetrà per la força el dilluns, a mitjans safar de l'any [3]74 o [l'any] següent [3]75 [6 juliol 985].» (Bramon, 2000, p. 336).

L'ànonim autor del *Dikr bilad al-Andalus* (escrit entre 1344 i 1489) diu: «La vint-i-tresena [campanya d'Almanson] fou la de Barcelona, on acampà assetjant-la. Hi instal·là almajanecs que tiraven caps de cristians en lloc de pedres. Cada dia s'hi llençaven mil caps fins que s'emparà [de la ciutat] per la força. Els captius, entre dones i nens, arribaren a setanta mil.» (Bramon, 2000, p. 338).

En definitiva, encara més que les fonts cristianes, les musulmanes ofereixen una barreja de dades certes, exageracions i pures llegendes, que cal destriar.

LA TRADICIÓ HISTORIOGRÀFICA

La tradició historiogràfica comença amb la *Gesta comitum*, sobretot en les darreres versions, més elaborades; però en l'origen depèn sobretot d'una narració llegendària i interessada, la *Crònica de Sant Pere de les Puel·les*, estudiada per Miquel Coll i Alentorn (1967, 1991), que la data entre 1278 i 1283, i recentment per Cingolani (2005-2006, 2006a, 2006b), que la retrotrau a mitjan segle XV, si bé molts dels materials podrien ser anteriors. La *Crònica* reflecteix segurament llegendes i narracions anteriors, d'origen cristià o musulmà (per exemple, el llançament de caps dels morts per damunt de la muralla), amb l'afegit d'invents interessats, favorables a Sant Pere de les Puel·les i a l'església de Sant Just. Pel meu compte afegiré que aquest poema i altres narracions tenien també interès a ressaltar la importància de Manresa.

El relat de la *Crònica* va ser acceptat, en conjunt o parcialment, i fins i tot augmentat, pels historiadors posteriors, i alguns dels seus aspectes llegendaris són repetits pels historiadors fins ben avançat el segle XIX. D'altra banda, determinats aspectes de la llegenda van ser acrescuts per la imaginació o els interessos dels historiadors posteriors, principalment Tomic (1534), Diago (1603) i Pujades (1609), si bé en aquest cas la part corresponent a l'assalt no fou impresa fins a 1831. Tots aquests historiadors estaven més interessats en la utilització de la història com a instrument de glorificació del sobirà, del grup social o del país i en la bellesa de la narració que en la seva veracitat.

Al segle XIX es produeixen dues innovacions importants: el coneixement d'alguns textos musulmans i l'aplicació d'un major sentit crític a la narració històrica; aquest darrer és, de fet, obra dels il·lustrats del XVIII, però en el tema que ens interessa la Il·lustració no es féu notar fins al XIX.

En el primer aspecte, José Antonio Conde (1820-1821) va aportar una sèrie de textos musulmans inèdits; tanmateix, ni les traduccions eren sempre prou correctes ni l'autor es va saber estar d'afegir al relat trossos de collita pròpia, que durant molt de temps van ser acceptats com un text àrab més. Els afegits principals afirmen que Almansor havia recollit tropes de cavalleria de València, Tortosa i Tarragona, i que l'expedició anava acompanyada per mar d'una esquadra musulmana, provinent ni més ni menys que de l'Algarve, i que la ciutat es lliurà per avinença i salvà les vides i pagà el tribut de sang. Alguna d'aquestes patolles aviat va ser denunciada, però d'altres, com la recollida de reforços al llarg del camí i sobretot l'esquadra de suport a l'expedició, van tenir tan llarga vida que Abadal, a *Els primers comtes catalans* (1958), encara hi creia.

Pròsper de Bofarull, a *Los condes de Barcelona vindicados* (1836), va poder aprofitar les dades aportades per Conde per negar la part més inversemblant de les llegendes de la *Crònica de Sant Pere de les Puel·les*. La crítica iniciada per Bofarull es va veure reforçada per l'obra de l'arabista belga Dozy (1861), que posà de manifest alguns dels errors i enganys de Conde i publicà nous textos musulmans.

Tot i aquestes primeres crítiques, la frontissa entre la narració històrica gloriosa i la crítica la representa, ja en el seu títol, la *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, d'Antoni de Bofarull (1876), nebot de Pròsper. Escrita contra la credulitat romàntica de Víctor Balaguer (1860), només accepta les afirmacions dels historiadors anteriors amb molta precaució i en allò que no entri en contradicció amb la documentació d'època; perquè, com diu, a la *Gesta comitum* només figura que «vinieron los sarracenos y tomaron á Barcelona, sin mas pormenores que la fecha» i la resta són «injustificados pormenores con los que algunos han ido abultando el suceso». Tot i això, anys després, Aulèstia (1887) encara descriuria l'assalt amb una posada en escena ben teatral, com veurem en fer la descripció dels fets.

Els autors posteriors van anar afinant cada vegada més les seves crítiques i aportant un millor coneixement de la documentació. En aquest darrer aspecte és important el treball de Carreras y Candi (1901-1905); també Rovira i Virgili (1924) aporta algunes novetats, com la possible destrucció o bé ocupació per les tropes d'Almansor, camí de Barcelona, del castell de Selmella i altres fortalises. La importància dels historiadors musulmans va quedar encara més patent amb l'article de Millàs i Vallicrosa el 1922, però els textos que hi traduïa no van ser editats fins al 1987. També l'obra de Lévi-Provençal (1950-1953) va ser molt útil en aquest sentit, sobretot perquè serví de guia a la versió d'Abadal (1958), que encara avui podem considerar com a clàssica. La narració d'aquest està ja lliure d'elements no documentats, fora de la menció de l'esquadra de suport i de la suposició que les excavacions dutes a terme a Barcelona mostraven una capa d'incendi. En canvi, mostra la seva perplexitat per l'assalt, perquè recorda com era de difícil prendre una ciutat emmurallada, i esmenta la destrucció del monestir de Sant Cugat i la mort dels monjos, però no de tots, cosa que sí opina que devia succeir a les monges de Sant Pere, ja que calgué restablir-hi la vida monàstica. De fet, aquestes versions estan encara molt dominades per la literalitat dels documents, que parlen de destrucció total de la ciutat, de mort o captiveri de tots els pobladors: com a epígon d'aquest corrent podem considerar, ja des del títol, el llibre de Català Roca (1984) *El dia que Barcelona va morir*.

Els dubtes sobre si aquesta va ser la dimensió real dels esdeveniments de 985, que Abadal insinua en algun aspecte, comencen amb el llibret de Josep Iglésies (1963) *La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià*, on adverteix que la característica de la ràtzia és la cerca de botí i la retirada ràpida. No es tracta, per tant, de destruir, sinó de saquejar, però a la vegada l'espoli no ha d'arribar al punt de no permetre que els vençuts es puguin refer, ja que aquesta és una condició indispensable per poder-los tornar a atacar profitosament quan convingui; per tant, la ràtzia d'Almansor féu molt de mal i es matà i es captivà molta gent, però ni ho destruí tot ni deixà deserta la ciutat. Bonnassie (1975) segueix bàsicament Abadal, parla fins i tot de les llargues corrues de captius encaminats cap a Còrdova l'estiu i la tardor de 985, però introdueix un argument contra la destrucció excessiva: l'abundància de moneda musulmana present en els comtats catalans després de l'assalt.

Tot i els precedents d'Iglésies i Bonnassie, la crítica actual s'ha de fer començar, a parer meu, l'any 1980, amb els importants articles de Michel Zimmermann i Manuel Rovira.

Zimmermann (1980) s'interessa, de fet, en la part que aquí no tracto: les repercussions de la crisi en la separació dels comtats catalans respecte a l'Imperi i, per tant, la marxa cap a la sobirania. El seu propòsit és mostrar el naixement d'una historiografia catalana amb consciència de destí col·lectiu i amb aquesta finalitat recull i valora tota la documentació llatina relativa a l'assalt. De l'examen d'aquesta, n'obté una conclusió important i impensada: la magnitud de la catàstrofe augmenta a mesura que la redacció dels documents s'allunya dels esdeveniments que descriu; i, a més a més, la tradició historiogràfica depèn sobretot d'aquestes mencions tardanes.

El mateix any, i per tant sense poder conèixer l'article de Zimmermann, Manuel Rovira (1980) reprenia el tema a partir de la narració de Carreras y Candi i d'Abadal, però rebaixant el to de la destrucció: «la majoria dels habitants foren exterminats i molts supervivents marxaren en captivitat». D'altra banda, descriu els principals aspectes amb un seguiment precís de la documentació que hi fa referència.

Un punt secundari del treball de Rovira, l'anorreament de la comunitat monàstica de Sant Cugat, em va portar a publicar una petita rèplica (Feliu, 1982), en la qual revisava una mica tota la qüestió i que segurament té la culpa del treball actual. Per dir-ho ràpidament, jo encara era molt més caut que Rovira i indicava que el ràpid retorn d'Almanson a Còrdova mostrava que l'ocupació de Barcelona no havia pogut ser gaire llarga ni el saqueig i l'incendi sistemàtics, i ho corroborava amb l'argument de la represa de la vida normal de la ciutat i en especial del manteniment de l'economia monetària. D'altra banda, hi assenyalava el fet que ni el comte ni el bisbe ni cap canonge no figuraven entre els morts o captius i feia notar la capacitat de les torres de la muralla com a possible refugi. Més encara, sempre en el món de la hipòtesi plausible, afegia que els musulmans devien triar els captius: només interessaven aquells pels quals s'esperava obtenir un bon rescat o els que venuts com a esclaus poguessin proporcionar un preu elevat.

Però la finalitat principal de l'article era tractar de la suposada mort de gairebé tota la comunitat de Sant Cugat: podia demostrar que la llista de monjos màrtirs estava copiada al peu de la lletra d'un document anterior i que alguns monjos figuraven en documents posteriors i, per tant, havien sobreviscut a la presa de la ciutat. Tampoc no resulta defensable la destrucció del monestir, atès que abans de sis mesos es podia jurar un testament damunt de l'altar de l'església i aquella mateixa tardor l'abat podia emprendre un llarg i car viatge a la cort imperial. Acabava dient que «la desfeta no va tenir sortosament la transcendència que li ha estat tradicionalment atribuïda».

El canvi en la consideració de la magnitud de les destruccions causades per l'expedició d'Almanson va quedar fixat el 1985 en el número de *L'Avenç* dedicat a l'assalt. En ell per primera vegada Manuel Sánchez presentava les fonts àrabs de l'expedició d'Almanson en una traducció moderna i fiable i es publicava un ampli resum de l'article de Zimmermann (1985) que en facilitava el coneixement. Però sobretot, Josep M. Salrach, curador del dossier, indicava en l'article introductor que calia matisar la visió tradicional de la catàstrofe en el sentit de rebaixar l'efecte de l'atac. Ell mateix s'hi tornava a referir, en el mateix sentit i amb un enquadrament més ampli dels fets i el seu significat, en la seva aportació al *Symposium Internacional sobre els Orígens de Catalunya* (Salrach, 1991).

Hi ha encara aportacions posteriors, com les d'Albert Benet (1988), que explica millor alguns fets i presenta noves interpretacions, i de Philip Banks (1992), el qual indica que la major part de les destruccions sembla que es concentren fora muralles, a partir de la gran abundor de *casales* documentats posteriorment, paraula que considera com a equivalent de 'casa en ruïnes'; jo m'inclinaria més aviat a considerar *casal* com a 'lloc adequat per edificar', no necessàriament com a casa enrunada, però és un aspecte discutible.

Pràcticament amb això acaba la historiografia existent fins avui; per als estudis posteriors serà bàsic, sens dubte, el recull de documentació musulmana que representa el llibre de Dolors Bramon *De quan érem o no musulmans* (2000), però de fet la part corresponent a l'atac d'Almanson ja havia estat donada a conèixer per Manuel Sánchez (1985).

Fins aquí hem vist la mitificació i la desmitificació a través de la historiografia. Per acabar, voldria presentar la narració de l'assalt d'Almanson a Barcelona en la seva màxima complexitat,

amb la finalitat de mostrar tant la mitificació de què ha estat objecte com la visió actual dels fets, o més ben dit, la meua visió actual dels fets.

ELS FETS I LA SEVA TRANSMISSIÓ

Per això repassarem els fets distingint entre les dades provades (en negreta), les llegendes i els invents dels historiadors (en cursiva) i les hipòtesis explicatives admissibles. He subratllat les fonts i els autors que parlen primer de cada fet (real o llegendari) i he indicat en versaleta els primers autors que van refusar els mites i errors.

Comencem per les relacions entre comtats catalans, en especial Barcelona, i Còrdova:

Els omeies es retreien d'atacar els comtes de Barcelona per temor a l'ajut que aquests podien rebre dels reis de França i de l'emperador de Constantinoble, però quan Almansor estigué segur que els comtes de Barcelona s'havien deslligat¹ de l'obediència del rei de França es van decidir a atacar-los (Ibn Haldun, 1332-1406). El primer atac contra el comtat de Barcelona tingué lloc el 978, quan de retorn d'una expedició a Alfaro i Pamplona, atacà el castell d'al-Daliya, que Albert Benet (1988), seguint l'anònim autor del *Dikr bilad al-Andalus* (1344-1489), identifica amb Lilla (a la Conca de Barberà). L'anònim esmentat parla també d'una *derrota del comte Borrell a Ledesma el mateix any*, que considero gairebé impossible que es produís, i la identifica amb la desfeta del comte Borrell II davant les tropes d'Almansor, que generalment se situa poc abans de l'assalt del 985.

Una nova campanya d'Almansor el 982, iniciada també per Castella (la Rioja) o Navarra, va continuar cap a Catalunya, on va conquerir el castell de Munt Fariq (el castell del Far, a Llinars del Vallès) **i va arribar fins a les portes de Girona** (la font el Dikr bilad diu que *va conquerir Girona*, però ho considero una exageració molt típica en els autors musulmans) **i de retorn va conquerir Wutina** (Òdena).

Encara una nova expedició el 984, de retorn de Sant B.lb.q (Sepúlveda?), **va passar pel territori de Barcelona (Dikr bilad)**. És possible que aquesta expedició servís de preparació per a la de l'any següent pel que fa a la probable participació en aquesta dels governadors musulmans de la frontera.

Per a l'expedició que va acabar amb l'assalt i l'ocupació de Barcelona, Almansor va sortir de Còrdova el 5 de maig de 985, i passant per Elvira i Baza es va dirigir a Múrcia, on va ser objecte de l'hospitalitat d'Ibn Hattab, clarament exagerada per algunes fonts àrabs, com al-Udrí (abans de 1085) i Ibn al-Abbar (molt abans de 1260), que afirmen que *durant els tretze o vint-i-tres dies que hi romangué, ell i el seu exèrcit ho tingueren tot pagat*. Més encertat sembla Ibn al-Hatib (1313-1375), que diu que l'anada a Múrcia tenia com a finalitat arrebregar provisions per a l'expedició, i fins i tot algun autor indica que es podia tractar d'una demostració de força o d'una expedició de càstig que quedaria amagada sota «l'hospitalitat» d'Ibn Hattab, que no seria voluntària, sinó exigida.

La marxa en direcció a Múrcia ha fet pensar els historiadors que el camí cap a Barcelona va seguir per la costa, i alguns afegeixen que Almansor va augmentar les seves tropes amb cavalleria recollida a València i Tortosa, cosa possible, *i fins i tot a Tarragona (Conde, 1820-1821)*, cosa impossible, atès que estava despoblada feia temps.

El camí de la costa *es fa acompanyar per una esquadra musulmana vinguda de l'Algarve (altres historiadors més moderats parlen dels ports d'Andalusia o de Múrcia)*. *Es tracta d'un invent de Conde, atès que la notícia no apareix en cap dels textos àrabs que utilitza, però que ha tingut molt llarga vida: s'hi refereixen encara Lévi-Provençal (1950-1953), Abadal (1958) i Català Roca (1984)*.

Alguns historiadors, seguint Diago (1603), diuen que l'atac a Barcelona fou obra d'una coalició de quatre reis musulmans (Còrdova, Tortosa, Lleida i Mallorca), segurament per justificar l'episodi de l'abadessa de Sant Pere de les Puel·les a Mallorca, que veurem més endavant; aquesta falòrnia ja va ser refusada per ANTONI DE BOFARULL (1876).

De fet és molt possible que des de Múrcia Almansor tornés a la Meseta i vingués a Barcelona pel camí tradicional de Toledo, Saragossa, Lleida, la Conca de Barberà i el Penedès.

Rovira i Virgili (1924) va parlar per primera vegada de la destrucció de castells fronterers com a pas previ a l'assalt de Barcelona, basant-se en un document posterior que indica **la mort d'Amat, germà d'Hug de Cervelló, en l'assalt del castell de Puig Salmella**; el fet està prou ben documentat, però no es pot assegurar que l'assalt es produís com a conseqüència de la campanya d'Almanson.

L'assalt a Barcelona va anar precedit per una batalla on Borrell II fou derrotat i que ha fet córrer molta tinta entre els historiadors. La font és Ibn al-Hatib (1313-1375), però de fet la batalla forma part de la tradició cristiana des de la Crònica de Sant Pere de les Puel·les; això sí, hi ha una gran diversitat sobre quan i on es va produir l'enfrontament; la Crònica el situa a Rovirans el 986, en la suposada segona ocupació de Barcelona; Tomic (1534), a Matabous, prop de Montcada, però el 985; a partir de Diago (1603) la segona expedició i amb ella la batalla passen al 993, mentre que Marca (1688) l'avança al 984; PRÒSPER DE BOFARULL (1836) va negar que es pogués documentar el lloc de la batalla, però Víctor Balaguer (1860) la situava encara a Matabous.

La falsa Crònica de Sant Pere de les Puel·les fa morir el comte en aquesta batalla, amb cinc-cents cavallers (i potser per això l'ha d'endarrerir); la major part dels historiadors que en depenen, com Tomic, Pujades i el mateix Marca, narren la mort dels cinc-cents cavallers, però estalvien el comte. Les versions més llegendàries, a partir de Pere Miquel Carbonell (1546), diuen que el comte i els seus cavallers van escapar del camp de batalla i es van refugiar al castell de Ganta, prop de Caldes de Montbui, on moriren o foren executats durant o després de l'assalt. Els seus caps haurien estat llançats per damunt de la muralla de Barcelona per incitar a la rendició o capitulació. També en aquest cas va ser PRÒSPER DE BOFARULL el primer a negar rodonament la falòrnia.

Però encara Aulèstia i Pijoan (1887) s'inventava una descripció de la batalla, aquesta vegada a les portes de Barcelona, dirigida per Almanson des d'un ric setial de fusta, mentre els cavallers cuirassats cristians s'estavellaven contra la ben organitzada infanteria musulmana.

Segurament el comte Borrell va sortir a fer front a l'enemic, al Penedès, al Vallès o si més no a les portes de Barcelona, però fou derrotat. Tot el problema prové del desconeixement de l'actuació del comte durant el setge, que ha donat peu a tota classe de fantasies. **La victòria d'Almanson és atribuïda per Ibn al-Hatib (1313-1375) al recobriment amb làmines d'acer dels avantbraços dels genets musulmans, que així pogueren parar el cop de les espases franques sobre el cap i la cara, defensa, afegeix, d'origen hindú.**

— Davant la imminència de l'atac, Borrell II va publicar un ban d'expedició pública perquè els cavallers anessin a socórrer Barcelona; la documentació llatina il·lustra tant del fet com del nom de molts d'ells, en especial els que van resultar morts o captius en l'assalt. Que la defensa fos encomanada als vescomtes Udalard de Barcelona i Guandalgod de Girona (Salrach, 1985) és, però, només una suposició derivada del fet que ambdós figuren en les llistes de captius.

En tot cas, les tropes d'Almanson assetjaren Barcelona el primer de juliol i la prengueren el dia sis; ambdues dates són conegudes tant per la documentació àrab com per la llatina.

S'utilitzaren màquines de guerra en l'assalt? L'autor del Dikr bilad afirma la presència de fonèvols, amb els quals, a més de tirar pedres per derruir la muralla, es van llançar caps de cristians en nombre de mil diaris. La Crònica de Sant Pere de les Puel·les diu el mateix però s'accontenta amb el cap dels cinc-cents cavallers morts en companyia del comte. L'exageració és evident, però el fet no es pot afirmar ni negar; a favor hi ha la dificultat de prendre una ciutat emmurallada, com recorda Abadal (1958); en contra, la tendència a la fantasia i l'exageració del Dikr bilad i la rapidesa que, pel que sabem, Almanson imprimia a les seves campanyes. Entre els historiadors recents, només Benet ho considera versemblant.

La part més fantasiosa de la narració comença amb la fugida de nit i per mar de Borrell (Carreras y Candi —1901-1905— afegeix que va ser el 4 de juliol), per anar-se a refugiar a les muntanyes de Manresa, llegenda que procedeix originàriament de Tomic (1534) i va ser lloc comú entre els historiadors (si bé discutint si es va produir el 985 o el 992) fins al desmentiment d'ANTONI DE BOFARULL (1876).

L'assalt a la ciutat es va produir el 6 de juliol, ja fos escalant o rompent les muralles o bé esbotzant les portes. Només Conde (1820-1821), seguit per Dozy (1861), parla de capitulació, i Ibn al-Kardabus (abans de la fi del s. XII) afegeix que el comte fou mort en l'assalt. **La presa de la ciutat va anar seguida de saqueigs, destruccions i incendis; molts dels defensors foren morts o captivats i es perderen moltes escriptures; les fonts llatines** deixen poc espai al dubte en aquest sentit. Però la idea tradicional de *destrucció de la ciutat i de mort o captiveri per a tots els seus habitants*, el que s'ha anomenat, fins i tot en el títol d'un llibre, *la mort de la ciutat* (Català Roca, 1984), és falsa. La pèrdua de vides humanes i de béns va ser important, però parcial, com ja va indicar Antoni de Bofarull: ja vaig fer notar (Feliu, 1982) l'estranyesa pel fet que ni el comte, ni el bisbe, ni cap canonge no resultessin morts ni captius i vaig avançar la hipòtesi que la muralla o com a mínim les seves torres no poguessin ser totes ocupades i que la major part de les maleses fossin patides pels ravals, mentre que dins del clos murallat l'actuació dels assaltants fos ràpida i selectiva. En tot cas, Zimmermann (1980) ha recordat que la memòria de l'atac es fa més terrible a mesura que el qui la descriu ho fa més allunyat dels fets.

Quant temps estigueren els musulmans a Barcelona? **Almansor marxà molt ràpidament: el 23 de juliol entrava a Còrdova (al-Udrí, abans de 1085)**, però això no té res a veure amb el gruix o una part de les tropes, que es podien haver quedat més temps. Encara Lévi-Provençal (1950-1953) dubtava entre les versions que afirmaven *una estada de sis mesos i les que l'allargaven a dos anys*; fins i tot la curta em sembla insostenible, s'oposa a la lògica de qualsevol expedició en cerca de botí de no quedar-se ni un moment més del necessari, una vegada aconseguits els objectius. A més, marxar al cap de sis mesos, en ple hivern, va contra els costums militars, com a mínim fins a Napoleó.

Pel que fa als captius, els musulmans devien ser molt selectius: només interessaven els personatges pels quals es pogués demanar un bon rescat i els i les joves pels quals es pogués obtenir un bon preu en el mercat d'esclaus. Fins i tot és possible que, un cop acabada la lluita, es produís, en un punt no gaire llunyà, però on els musulmans es poguessin sentir segurs, una espècie de trist mercat on familiars i amics es podien assabentar d'on anirien a parar els seus parents pròxims i de quant costaria la redempció. Per als musulmans, si algú podia aportar els diners immediatament, molt millor; si no, caldria portar els diners on la sort del repartiment del botí hagués encaminat cadascun dels presoners. Encara que alguns historiadors citen altres destinacions, sobretot les illes Balears, Tortosa, Lleida i Saragossa, **de fet només hi ha testimonis feaents de captius en dos llocs, Còrdova i Osca. S'esmenta el testament de Moció, fet a Saragossa en tornar del captiveri**, però el text indica que no era a Saragossa on havia estat captiu, sinó que s'hi trobava de pas. És clar que vés a saber què era Còrdova en l'imaginari d'un d'aquells pobres captius. **Aquests podien també, però, intentar fer arribar cartes explicant la seva situació, com la de Dadil, captiva a Osca. En tot cas, el rescat de captius, d'una banda i de l'altra, era una cosa corrent, i fins i tot es va permetre al jutge Oruç tornar per recaptar els diners per al seu rescat i potser el d'altres, deixant hostatges en lloc seu. La situació dels captius va entendre algunes persones, que en els seus testaments feren deixes en general o a favor de persones concretes.** No es pot dir, però, que el país s'aboqués al rescat dels captius: d'una banda, fins i tot molts dels benefactors només feien les deixes per després de la seva mort; de l'altra, i és un fet per investigar millor, la impressió és que les institucions eclesiàstiques es feren pagar bé els diners avançats pels rescats i que moltes donacions posteriors en acció de gràcies per haver estat alliberats del captiveri eren en realitat una molt més prosaica forma de tornar els crèdits rebuts.

L'única destrucció documentada és la del sostre de Sant Pere de les Puel·les; no va ser l'única, segurament, però aquest fet i que **no hi hagi rastre arqueològic d'un estrat d'incendis corresponent a aquesta època**, a pesar de l'afirmació en sentit contrari d'Abadal (1958), són un bon argument en contra de destruccions massa generalitzades.

A partir de l'assalt, la llegenda s'apodera de la tradició històrica; no m'hi entretindrè en detall. Bàsicament consta de dos punts, tots dos reportats per la Crònica de Sant Pere de les Puel·les: la fugida de Borrell II a Manresa, des d'on hauria demanat ajut al rei de França i al papa i hauria organitzat un exèrcit per desallotjar els musulmans de la ciutat, tot complicat

amb una segona ocupació i la suposada mort, ja narrada, del comte. La llegenda va ser augmentada per Tomic (1534) amb la creació dels homes de paratge, que Antoni de Bofarull (1876) no s'atreveia encara a negar rodonament; no va ser posada en dubte fins a PRÒSPER DE BOFARULL (1836). Tomic hi afegia encara unes llistes de nobles que haurien estat al costat del comte en aquell moment, continuada amb una altra de cases nobles de segona categoria, els fundadors de les quals haurien vingut amb l'exèrcit francès de socors i s'haurien quedat al país: és evident que es tractava només d'afalagar els poderosos contemporanis de l'historiador i que no va venir cap exèrcit francès a lluitar a la vora del comte.

El segon punt fa referència a la **destrucció del monestir de Sant Pere, on és possible que desaparegués tota la comunitat**, i sobretot a les aventures de l'abadessa Matruïna o Matruï, duta captiva a Mallorca i tornada al cap de molts anys amagada dins d'unes bales de cotó. Per cert, i per acabar amb una possible llegenda més, Pujades (1830) explica aquesta història i sospitosament la fa seguir de la narració de l'arribada del cos de santa Madrona.

Hi ha moltes més variants i detalls, però em penso que amb això n'hi ha prou per veure la construcció del mite historiogràfic i l'estat actual dels nostres coneixements.

BIBLIOGRAFIA

- Abadal i de Vinyals, Ramon d' (1926-1952). *Catalunya carolíngia*. Vol. II: *Els diplomes carolingis a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 2)
- (1958). *Els primers comtes catalans*. Barcelona: Teide.
- (2003). *Catalunya carolíngia*. Vol. V: *Els comtats d'Empúries, Besalú, Girona i Peralada*. Ed. a cura de Santiago Sobrequés i Vidal, Sebastià Riera i Viader i Manuel Rovira i Solà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 61)
- Aulèstia i Pijoan, Antoni (1887). *Història de Catalunya*. Barcelona: La Renaixença.
- Balaguer, Víctor (1860). *Historia de Cataluña*. Barcelona: Manero.
- Banks, Philip (1992). «L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300». A: Sobrequés i Callicó, Jaume [cur.]. *Història de Barcelona*. Vol. 2: *La formació de la Barcelona medieval*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Barrau Dihigo, L.; Massó Torrents, J. [ed.] (1925). *Gesta comitum barchinonensium: Textos llatí i català*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell.
- Baucells i Reig, Josep; Fàbrega i Grau, Àngel; Riu i Riu, Manuel; Hernando y Delgado, Josep; Batlle i Gallart, Carme (2006). *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona: Segle XI*. Barcelona. 5 v.
- Benet i Clarà, Albert (1988). *El procés d'independència de Catalunya (897-989)*. Sallent: Institut d'Arqueologia, Història i Ciències Naturals.
- Bofarull y de Brocà, Antonio de (1876). *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*. Barcelona: J. Aleu y Fugarull. 2 v.
- Bofarull i Mascaró, Próspero de (1836). *Los condes de Barcelona vindicados y cronología y genealogía de los reyes de España considerados como soberanos independientes de su marca*. Barcelona: Imprenta de J. Oliveras y Monmany. 2 v.
- Bonnassie, Pierre (1975). *La Catalogne du milieu du Xe à la fin du XIe siècle: Croissance et mutations d'une société*. Tolosa de Llenguadoc: Publications de l'Université de Toulouse-Le Mirail.
- Bramon, Dolors (2000). *De quan érem o no musulmans: Textos del 713 al 1010*. Vic: Eumo; Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Carbonell, Pere Miquel (1546). *Chroniques de Espanya fins aci no divulgades, que tracta dels nobles i invictíssims reys dels gots e gestes de aquells e fets dels comtes de Barcelona e reys de Aragó*. Barcelona: Carles Amorós.
- Carreras y Candi, Francesch (1901-1905). «Lo Montjuich de Barcelona». *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. viii.
- (s. a. [1916]). *Geografía general de Catalunya*. Vol. II: *La ciutat de Barcelona*. Barcelona. Albert Martín.
- Català Roca, Pere (1984). *El dia que Barcelona va morir (6 juliol 985; Al-Masur)*. Barcelona: B. Dalmau. (Episodis de la Història; 256-257)
- Cingolani, Stefano M. (2005-2006). «Historiografia al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 5. La Crònica de Sant Pere de les Puel·les i les Gesta Comitum Barchinonensium IV». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, núm. 50.

- (2006a). *La memòria dels reis: Les quatre grans cròniques i la historiografia catalana des del segle X al XIV*. Barcelona: Base.
- (2006b). «Miti et archetipi. Mito e storia cavalleresca in Catalogna (1040 - ca. 1328)». A: Centro Italiano di Studi sul basso medioevo - Accademia Tudertina; Centro di Studi sulla Spiritualità medievale dell'Università degli Studi di Perugia. *Mito e storia nella tradizione cavalleresca*. Actes del XLII Congrés Històric Internacional (Todi, 9-12 octubre 2005). Spoleto: Fondazione Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo.
- Coll i Alentorn, Miquel (1967). «La crònica de Sant Pere de les Puelles». A: *I Col.loqui d'Història del Monaquisme Català*. Santes Creus [s. n.].
- (1991). *Historiografia*. Barcelona: Curial.
- Conde, José Antonio (1820-1821). *Historia de la dominación de los árabes en España sacada de varios manuscritos y memorias arábigos*. Madrid: Imprenta que fue de García.
- Diago, Francisco (1603). *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*. Barcelona: Sebastián de Cormellas.
- Dozy, Reinhart P. (1861). *Histoire des musulmans en Espagne jusqu'à la conquête de l'Andalousie par les Almoravides, 711-1110*. Leien: E. Brill.
- Fàbrega Grau, Àngel (1995). *Diplomatari de la catedral de Barcelona: Documents dels anys 844-1260*. Vol. I: *Documents dels anys 844-1000*. Barcelona: Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. (Fonts Documentals; 1)
- Feliu, Gaspar (1982). «Al-Mansur, Barcelona i Sant Cugat». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 3.
- Feliu, Gaspar; Salrach, Josep M. [cur.] (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*. Barcelona: Fundació Noguera. 3 v. (Diplomatari; 18-20)
- Iglésies, Josep (1963). *La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià*. Barcelona: B. Dalmau. (Episodis de la Història; 40)
- Junyent i Subirà, Eduard (1980). *Diplomatari de la Catedral de Vic, segles IX-X*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs. (Documents; 1)
- Lévi-Provençal, Évariste (1950-1953). *Histoire de l'Espagne musulmane*. El Caire: Institut Français d'Archeologie Orientale du Caire.
- Marca, Petrus de (1688). *Marca Hispanica sive limes Hispanicus, hoc est, Geographica et Historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumjacentium populorum*. París: Franciscum Muguet.
- Millàs i Vallicrosa, Josep M. (1922). «Els textos d'historiadors musulmans referents a la Catalunya carolíngia». *Quaderns d'Estudi*, núm. 14.
- Millàs i Vallicrosa, Josep M. (1987). *Textos dels historiadors àrabs referents a la Catalunya carolíngia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Pardo i Sabartés, Maria [ed.] (1994). *Mensa Episcopal de Barcelona (878-1299)*. Barcelona: Fundació Noguera. (Diplomatari; 5)
- Puig i Puig, Sebastià (1929). *Episcopologio de la sede barcinonense: Apuntes para la historia de la Iglesia de Barcelona y sus preladados*. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- Puig i Ustrell, Pere (1995). *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa: Diplomatari dels segles X i XI*. Barcelona: Fundació Noguera. (Diplomatari; 8-10)
- Pujades, Gerónimo (1830). *Crónica universal del principado de Cataluña, escrita a principios del siglo xvii por...* Barcelona: José Torner. [1a ed., 1609]
- Rius i Serra, José (1945-1947). *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Sección de Estudios Medievales de Barcelona. 3 v.
- Rovira i Solà, Manuel (1980). «Notes documentals sobre alguns efectes de la presa de Barcelona per Al-Mansur (985)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 1.
- Rovira i Virgili, Antoni (1924). *Història nacional de Catalunya*. Vol. III. Barcelona: Pàtria.
- Salrach, Josep M. (1985). «La Catalunya del segle X». *L'Avenç*, núm. 84.
- (1991). «Entre l'Estat antic i el feudal. Mutacions socials i dinàmica polític-militar a l'Occident carolíngi i als comptats catalans». A: *Symposium Internacional sobre els Orígens de Catalunya*. Vol. I. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Sánchez Martínez, Manuel (1985). «L'expedició d'Al-Mansur segons les fonts àrabs». *L'Avenç*, núm. 84.
- (1991). «La expedición de Al-Mansur contra Barcelona en el 985 según las fuentes árabes». A: Barral i Altet, Xavier [ed.]. *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil*. Actes del Col.loqui Internacional Hug Capet (Barcelona, 2-5 juliol 1987). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Tomic, Pere (1534). *Historias e conquistas dels excellentísimos e catholicos reys d'Aragó e comtes de Barcelona*. Barcelona: Johan Rosenbach.

- Udina Martorell, Federico (1951). *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X: Estudio crítico de sus fondos*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales. (Textos; 18. Publicaciones de la Sección de Barcelona; 15)
- Villanueva, Jaime (1806). *Viage literario a las iglesias de España*. Vol. V. Madrid: Imprenta Real.
- (1821). *Viage literario a las iglesias de España*. Vol. X. València: Oliveres.
- (1851). *Viage literario a las iglesias de España*. Vol. XV. Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia.
- Zimmermann, Michel (1980). «La prise de Barcelone par Al-Mansur et la naissance de l'historiographie catalane». *Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest*, vol. 87: *L'historiographie en Occident du Ve au XVe siècle*. Actes du Congrès de la Société des Historiens Médiévistes de l'Enseignement Supérieur (Tours, 10-12 juin 1977).
- (1985). «El naixement de la historiografia catalana». *L'Avenç*, núm. 84.
- (1989). *En els orígens de Catalunya: Emancipació política i afirmació cultural*. Barcelona: Edicions 62.
- Zimmermann, Michel (1991). «Naissance d'une principauté. Barcelone et les autres comtés catalans autour de l'an mil». A: Barral i Altet, Xavier [ed.]. *Catalunya i França meridional a l'entorn de l'any mil*. Actes del Col.loqui Internacional Hug Capet (Barcelona, 2-5 juliol 1987). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (2003). *Écrire et lire en Catalogne (IX -XII siècle)*. Madrid: Casa de Velázquez. 2 v. (Bibliothèque de la Casa de Velázquez; 23)